

M.16811:1

Det svåraste i böjan var att lära och komma ihåg namnen på alla verktygen och gjenom, men man måste lära dem, så det blev rätt när gesällen begärde fram dem. Den första jag lärde känna var rundstämpeln, en slags hömre att stampa varma järn med, sen kom rundspets och lockhammare till efter storlek, hjälmhammare likså, platthammare och sätthammare fanns bara en av varje, men så en massa överhammare från $\frac{1}{2}$ - 2 och så alla underlagen till dem, de kallades även sänken och så olika spruthammare och fyrkanthammare och så alla domar och olika smidesläger så det var mycket att komma ihåg. När man sen kom till Fibänknes var det likadant med många slags namn och det gamaste var att mäster och gesäll kunde ha olika benämningar på samma verktyg t. ex. om Mäster sade dörrslag så kunde det hänta att gesällen sade stejt om samma sak, beroende på benämningen i olika orter och därom har man långt senare fått bevis i de olika föreningarnes prislistor "bara i Skåne. Det finns än i dag benämningar uppåt landet, som jag ej vet varför bilen som åsyftas, både på vagn och släda och sändant är ett stort aber för en nybörjare. Ett ega, när man satte naglar i löterna på ett nytt så bärade eller brände man hål för nageln, sen skulle dessa försänkas så att nagelhatten och nitskivan satt jämt med trädet, denne försänkning brändes i vanliga fall med ett järn varpå man stukat ett ovalt huvud i storlek med nagelhatten och skivan, detta järn kallades "försänkaren" men så fick en gesäll som kallade den Björklund, den första gången han frågade efter Björklund var det ingen av oss som visste vad han menade, men när han fick förklarat vad biten skulle användas till så kunde vi ta fram försänkaren och efter den dager har biten fått behålla namnet Björklund även av mig. Få var det hamrarne, Smideshammarne och rikthammaren, den senare med en fyrkantlig och en rund bana till mera kultrig än fyrkantbanan, för avskälning av hästskor och riktring av vissa saker, bänkhammaren bestod av pennhammare och hulhammare, och så skohammare och klosshammare den senare av endast järn, den användes som klubba vid skoning och måste vara mykt i banorna i annat fall hade hade hovet längtan blivit fördärvad och vad varre var, skärror lätt kunnat flyga i ögonen t. ex. vid istagning av en Plogspets eller dylikt, vilket

2 Skåne
Stryks lid.
Ring m. fl. s.m.
Uppr. av 1960

Uppmärknad: Nils Otto Lundell Kämpinge
Börnäffen: M. 16811:2.
Född år 1874
Hammarsjö

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

många smeder fått erfara bland andra hennings Lundh. Stora
hammar, han miste ena ögat för att han slog in en plagspets med
en vanlig hammare istället för med klosshammaren, genom en
skärv. Vid filbänken fanns en hel del saker som för det nästa
hade mer än ett namn, såsom stickpassare = "Cirkel" och så var
kompassare och fotpassare, de användes ju som ungefär våra
dagars kolombimått, både för ut och inräntigt mått. Stämjärn
höllades huggjärn och av dem fanns flera sortar och de halvrunda
höllades höllisare. Blan andra saker var t.ex jämsägen = "Bågfil",
de hade en slags narva som användes vid isältring av hylbosor
den höllades, "ködjesked". Så var det en mycket ofta använd sak,
hönmare för märkning, samt ritspetser, men de var lätt att
komma ihåg, men de olika dornarna eller dörsklagen var väte
och så de olika filarna för olika ändamål. En stor fyrtantig fil, som
höllades, Beslöt fil, Planfil, Gradfil, trekantfil, halvrundfil och så
den ovala som höllades Fageltunga, och så den grova som gagnades
vid horbeslag och vissa trådarbeten, Rasp. Denne senare bru-
kade vi själv hugga om när de bleva slitna och då måste man
vara en stor blytacka till underlag så tänderna ej kunde skadas.
Av uppslitna filer brukade vi göra en del verktyg, såsom mejslar,
bär, dornar och knivar s.k. Täjknivar m.m. Det var fint
stal i filen, men sådana knivar skulle helsk härdas i smält bly
då blevde mera sega, det gick med olja också men det förekom
sällan det var tran som vi använde som smörjolja och köptes en-
dast flask eis ett halv stöp = "Bulteli", mens vi smorde på blåbelgen
med tran vanligen blandat med hästflott för att den skulle hålla
sig myrh i läderet vilket var nödvändigt om den skulle fungera
rikligt. Pittelake användes mycket i smedjorna dels för bärning
av hyttingar och axlar och andra grövre arbeten där det inte
var så noga om det rostade, men till omvänt gagnade vi
söparetten eller separerad mjölk; Pittaken gagnades även för
avtryckning av lock eller andra hammare när vi slog hål i varmt
järn, där bildades ett oxidlager på hammaren så fastnade den ej i
hålet, men det måste gå hricht att få upp den annars fastnade
den, men hade vi ej luke till hands gick det med en liten smidesknofl i
hålet, var hålen djupa var holens bakt och vi slog så många hål
vi kunde det gick fortare än att bärre. Det satt alltid en gammal

hylbössa med luke i på ambultsbläcket på högra sidan och den
 fick icke var tom och vi hade gott om den varan när alla hade hem-
 saltad sill och så var det tillika vår specialmedecin, ty när
 man råkade bränna sig av ett varmt järn smorde vi alltid
 på med luke och då blev det inga blåser, det kunde hänta att skin-
 net sprack men det lättas fort igen. (Sill och Potatis var den dagliga
 frukosten, därpå var inte att ta missté och det var kroflig mat.)
 Vi hokte all polis i smedjau och även haffet, när potatisen var
 krokt bars den till höhet, samtidigt ~~samt~~ tog haffekillets med
 ut och den var färdig på någon minut och så var det frukost.
 Jag har nämnt saker med dubbelnamn bla. var det stopprings-
 ne på vagns axlar, de hallas "hjälter" och slusskivor, så även
 skruvbanden som förband fjädrar och axel de hallas fjäder-
 band och skruvhiller det kunde kanske vara lika rätt, men fjä-
 derband tydde ju mera på dess åndamål. På var det kurvedbladen
 på fjädrarna, på ovanbladen stukades eller svetsades en bit
 på till öron som böjdes och formades till och hallas Taska
 och så bärades ett hål i varje öra vari sättes en bult som halla-
 des taskebult och sammanhöll nedre halvan med den övre, åndan
 på nedre kurvedbladet hystades upp och hallas kurva eller
 hysta och passade i Taskan. De grenor som hörde till fyren var
 obligatoriske, Fyrspett, Landsked och Öschekvast, den senare
 även benämnd, "Tyske spillemannen" och den var till mycken
 glädje för ungdomarne att ständigt på varandra med, i synnerhet
 skolpojkarne varo intresserade av den, så brukade de när de
 såg att vi var i arbete, komma i dörren och fråga, är den tyske
 spillemannen hemma och sedan försömma så fort som möjligt,
 men för det mästa gick det fort att spillemannen kom i porten
 och det smutsiga vattnet visade sina märken. Barav landskedet
 fanns sitt namn och jag g. ty du gagnades att sampa holen i fyren
 och avlägsna slagen ur gruvan och på somliga platser gagnades
 en vinkelraka för att sampa holten, (jag hade båda delar) spettet var
 ju att peta undan slagen och gör att göra luft bland bränderna.
 Det var en del vidstrepelse bland gamla smederna, sålunda skulle
 landsked och fyrspettet läggas korsade över fyrvälet när si om
 lördagskvällen slutade vårt arbete och fyren främrakad, i annat
 fall hunde mörkrets makter göra konster med fyren så att,

Spane
4. Skryts ud.
Ring om fl. socknar
Uppm-ai 1960

Berättare: Nils Otto Lundh Kämpinge
Uppm.
Född år 1874 i Hammarlöv

M. 16811: 4.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforski-
ning vid Lunds universitet

kommande arbetet misslyckades, så det var fastigt att glömma
det och det talades mycket om hur smederna lärde "fan".
For min del är jag säker på, att många trodde på sådant prat.
Åren smideshammaren skulle flyttas från städet, den bulten
varje kväll, den fick inte ligga där över natten för fick den som
smidde, värk i armarna, och så blev det en regel att så skulle ske.
Så var det något som kallas hammarspråket man måste kunna,
det var vissa slag med smideshammaren, om man t ex arbetade
utanför smedjan och behövdes till hjälp inne så gavs det signal
med hammaren eller om mäster var inne och någon ville tala
med honom, så gavs en vis signal för det och vi hände väl till
de olika signalkerna och det var mycket praktiskt med dem, vi
kallade det, "Telegraf"; — När man blev bänkarbetare = filare
så fördrades det både tanke och andöme för att göra arbetet
riktigt. T ex vid påsättning av en kranstållning till vagn,
det var ett mycket nogt arbete, den skulle sättas så att huvudbut-
ten satt presis mitt mellan hantorna på vagnskorgen, ty ejent
spårade inte hyulen och vagnen gick tungt, detta var det nogaste
på hela vagnen. Kransen fästades på tre Bankträd den mittre
rätt grov lika 5" bred och 3" hög och lång som horgen var bred,
i den banken satt huvudbutten i två bultjäm, det undre infällt i
banken men det lag över trädet fastsatt med 2 bultar och ett
par spik, så lades kransen på så att ytterkanten var lika lång
från huvudbutten överallt, i kransen bärrades 4 hål som förs
sanktes och kransbultarna hade försänta skallar så det var sät
när de varo fastskravade, så var det två kortare banker förlod
åt kransen fram och bak, med dem var det ej så nogt, men den
bakre var något högre än den främre så att underredet kom
att s. k. knejsa d. o. s. främre fjäderändan stod högre än den
bakre och se gjordes även med fjädrarna när de sattes på un-
derredet, (fjäderarna skulle knejsa ungefär 3" på framkärran
och 1½" på baktärran då blev det bra deif i vagnen.) så
skulle dessa bultmuttrar fällas in i vagnsbottnen och en bult
sättas i varje ända på bankarna, vilka gick genom bottnen
och skallerna fälldes ner inn i horgen så bottnen blef stat.
det var ganska mycket arbete med det, men blev det riiktigt
gjort så var det nogaste på hela vagnen gjort. Bakkärran var =

forts. -

lättare att sätta fast och den rållades efter den främre; Det måtte
 dock med ett band som satt om huvudbulten och till yttersta axel-
 ändan så de satt lika, men det var nödvändigt för att få hjulet
 att spåra. Framaxeln måste vara något längre än Bakaxeln och
 bakaxeln måste skräntas något mera än framaxeln, beroende
 på att bakhjulet var större och kom alltid att skeva mera än
 framhjulet när ringen var pålagd. Skillnaden på axellängden
 brukade vara en halv tum. Obs, när jag talar om bultjärnen, så
 ligger korgen under upp, så det jag kallar övre bultjärnet
 blir egentligen undre när bagren står rätt, men så kallade
 vi dem i smedjan. Till bakhärran var bara en bank, men den
 var genoängande över korgen och så justerades höjden med
 ett par trådbitar, fjäderklossar, och så sattes fjädrarna fast
 med ett par styvor med löppar över fjädrarna och fäckhål i
 varje löppa för bultarna varav de åtta gick genom banken och
 botten och så en eller två småbult i varje ända på styvorna
 även genom korgen. Mycket mera kunde ju sägas om vagnar
 men detta är det huvudsakliga, men jag bör haft tala något
 mera om hjulet som ju även är en huvuddetalj på vagn. Först
 var det snarare, när vagnsmakaren hade svart navet hem
 de alltid till smedjan för det första beslaget som var två jörar
 på varje nav vid ekernstan hette det, detta var för att inte navet
 skulle spricka sönder när ekerna slögs i. På senare tid var
 alltid 10 ekar i framhjul och 12 i bakhjulen eller också 12 och 14
 det sista bara om hjulet var ovantligt stora, de normala var
 arbetsvagnars brukade vara 32" fram och 44" för bakhjulet i
 höjd (diameter), när så hjulet kom till smedjan lades alltid
 ringen (sliten) på fört, bärades ett hål för varje löt var slogs
 en järndobbr. så sattes naglar mellan varje löt, sedan sattes
 hjulbössan i, det var ett svårt arbete ty det gällde att börra dem
 så de gick rätt ett hjul fick inte sätt över tolv "m eller femton
 häls hängning, men det var inte så lätt att få dem gälla precis,
 då bärades upp navet med omtalade rödgeskedet så att bössan
 skulle passa i hålet, men det behövdes bara en liten knast
 i navet för att hålet blev ringt, då var g'annat gjöra än att
 hugga bort knasten inne i hålet och fylla i med kilar, det
 fick inte bryta för mycket ty då kunde bössan gå sönder

Spåne
Skyddsmed.
Riksmilj. sm. upph. år 1960
uppl. av 1874 i ~

upptecknare: Nils Otto Lundh Hämplinge
Berättar: " " "
Berättarurs yke: M. 16811:6.
smedm. Hämplinge
Född: 1874 i ~

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

den var av gjutjärn och det gick lätt att slå sänder bragen på den om den inte passades till rejält, vi brukade varna dem något när vi satte dem fast då blev de segare och höll bättre. Nåret borde vara 1° längre än bössan, som slags in så långt att den även blev plats för stusskivan i baktre ändan på navet och den var i vanliga fall $\frac{3}{4}$ " tjock och så skulle axelomsluterkragen fällas in fram till, - dessa infällningar var nödvändiga för att hindra sand och smuts att komma in i bössan förrän den gick den varm och hjulet körde sig fast på axeln, som också blev förlörd då. På lades en ring om varje ända på navet, den inre hällades, slujor, och den yttre pipring och var minst 2" bred, men den inre endast 1" eller $\frac{1}{4}$ ", ty där sattes ett platskydd på fjädern, som gick in över slujoren, även för att hindra grus och dylikt att komma in i bössan. Jag nämnde att där satt ett hår med silleke på ambultsblocken, men der satt tre andra saker fram till nämligen Stockjärnet, rundlubben och flatlubben, de användes för sitt ändamål. Stockjärnet i mejselform när man t ex smidde spik rägel eller annat smärt när man ej behövde använda skrotmejseln, rundlubben om man gjorde t ex en linering eller en öglor och flatlubben för avlägsa hål. t ex ett bröstjärn till sole för ren eller dylikt, så under sparrhornet satt en hlessare Tång som hjälpsren gagnade för att taga dornar och andra grejer med, som var varma. Demisjonserna på järn räknades alltid i tun och sextonde delar m.m. det huvudska var $\frac{3}{16}$ deler 1/4", $\frac{5}{16}$, $\frac{3}{8}$, $\frac{7}{16}$ $\frac{1}{2}$ - $\frac{9}{16}$ $\frac{7}{8}$, deler $\frac{3}{4}$ " $\frac{7}{8}$ och 1" o.s.v. upp till 2" runt och till alla dessa var det olika gångbackar som gagnades sedan det blev fasta backar och till gånglubborna var det lösa gångbackar så det fanns möjlighet att hålla reda på och hålla i ordning och renna. Det förekom dock alldrig att vi gängade grövre än $1\frac{1}{4}$ " med klubba, de grövre svarvades och det hände väl alldrig i en vanlig smedja med så hög gäng, utan på Rö. Iman fabriksgäng verktygen kom i marknaden gjordes ju backar och gångtappar i var smedja så de var olika på olika platser, de grövre gjordes med grov stigning på gängerna och det var ett fastigt sätt att gånga med dem, en axel eller axelomslut spändes fast i en grov gräle som var nergrävd i golvet och klubba eller sväng var långa i ändarna och så en man i var ända gick runt grälen och drog, det gick inte fort, men det gick ändå och när det var färdigt

Z

M. 16811:7.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

så var det skönt att slänga bort grejorna och taga en lång vila-paus.
 Det var alltid läröpojkarna som skulle sådant arbete på de ställen
 det var mer än en pojke och det var det mer endels där de gjorde vagnar.
 Om en lantbrukare fick gjort en åkvara skulle den provoköras innan
 den skickades till Mälaren och då den var prövad skulle bonden bygga
 liköja med minst ett halvt stop brämmvin, vari alla som arbetat på
 vagnen skulle deltaga, om någon ej ville ha brämmvin så fick han
 en 25 öring istället, vilket var rätt bra på den tiden och vad pojkar tog
 hårdare pengarna. Samma var förhållandet när en unghäst stoddes
 första gången, då gällde det även ett halvt stop, men det var ej så
 säkert att pojkarne kom med på det, ty där hjälpte de sällan till, men
 sedan var sedan på landet i min ungdom, men blev som väl var
 bortlagt liksom många andra sedan. Det fanns inga hantverkare som
 bönderna gästade så mycket som Smeden och det var inga som köpte
 och lönså så mycket heller på kunderna, vid vissa tillfällen kunde det
 inträffa att det kom folk hela dagar och alle skulle ha kaffejölk, men
 så hade smeden den förmånen igen att alla skjutsar han behövde fåck
 han gratis, fast det blev nog ändå dyra skjutsar, men de flesta smeden
 var ville nog själv ha det så, ty de varo själv glada i jölk. Inte många
 smeder blev rika, men de hade för det mesta lite fjord och ko, så de
 klarade sig av det. — Taman första världskriget hade kunderna
 såväl som smederna årspridit, så det gjordes bara upp om Nyår.
 Sedan varit myår var det att gå omkring till alla kunderna och
 inkassera räkningar och då skulle dessa hava s.h. Julklappar
 vilket bestod av knivar, till varje större lantbrukare lämnades knivar
 allt efter räkningens storlek från en t. o. m. tre stycken det var en askriven
 lag, men räkningen skulle vara på en viss summa innan det blev knivar.
 Så var det smedens tur att betala Grossisten och där vanlades då alltid minst
 en halv lida läggarner, men var samman stor nog bankades en hel
 lida läggarner och en flaska vin. Det var högtidssidor då och så tögs
 det ut mytt årligen vilket Grossisten forslade hem, sen om det bars att
 sortera och lägga i olika fack. Smideskoden hämtades hem av bönderna
 och den dagen hade vi fest på kvalken, (Rölagille) Till detta löjds både
 skjutsägeren och kusk. Det äls och sätts duktigt så det var sällan någon gick
 nyftas hem. Maten bestod alltid av fisk och risengröt, till gröten skickade
 bönderna hela spammor mjölk och den koktes i vattgrylan. Efter maten
 dracks romtaddy och spelades kort och detta varade ibland hela natten
 men det var nästan alltid en Lördag och då var det tid sura om Söndagen.

Skåne
Skylls härad
Böda m.fl. socknar smedmästare
Uppf. av: 1960 Berättar: "M. 16811:8.
Född 1874: Hammarsk

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

8.

Det var rätt ansträngande för dem som var hemma. När skjutarna började komma då var det att lossa av fortast möjligt för huskarne till ge hem, ibland var det regn eller snö, också strulles de ju göra sig smygga till kolagillet, från detta åter blev ingen. Den dagen var alltid efterlängtad av alle som visste att de fisk var med. Dessa tillställningar upphörde under första berlskriget då det bl.a. var möjligt att shaffa ingredienser bl.a. Spirit. endast är och en halv litr kvarståt. Sedan lastbilarna kom till gick det lättare att få hitta kol och jämna förråvaren. Någon 1ste Maj firades inte, men Fastlagsvar var den stora högtiden det började om Fastlags Fredag och varade t.o.m Fastlags Måndag. Om Fredagen började det gamla lustiga spelet, att taga ringarna, då var vi fint utitydiga med mössorna klättas i del hulörta pappersrenser av olika färger, vi fick låna hästar av bönderna s.k. nummerhästar, som de gärna lätta ut och dessa varo vanliga vid sådana tillställningar och ej skotträdda. Den som ringen med K stampeln på hollades Hung och så red fram till alla Håstagarne och visade Hungen, ett par förridare underrättade om vår ankomst så att Portarne varo öppna när truppen anlände, efter presentatiken lyöds på snaps ibland även smörjäs så hurrades för håstagarne och så var det av till nästa ställe tills vi varit på alla som kommit ut släktar. Ordningen upprätt hölls av arrangörerna och disciplinen var sträng, så blev någon överlastad och överbij blyt han kemsänd och fick ej vara med mer den dagen. På kvällen samlades vi i en förhyrd lokal, (Sal) hos någon bonde och det vanhates mat och dryck, och så dässades det till kl 2 eller 3 på natten. Då förmatten skulle "Hungen" med förbundna ögon välja sig drottning, som nog i vanliga fall var utsedd innan för det blev alltid den do önskade. Om Lördags- eftermiddagen samlades de manliga hos Krungen som lydd toddy och de kvinnliga hos drottningarna som lydd på kaffe, när detta var gjort hämtades de kvinnliga hos drottningen och så därifrån arm i arm till gillesstugan och dansa igen liksam föregående natt. Söndagen var arrangörerna och spelmannen åter på gilla gården för uppgrörelse man. Så var det slut med gillet, men efter allt detta behärades det en riktig vild dag och det blev Fastlags Måndag, då arbetades det aldrig, det hollades, firmandag. Hela hälset beläpte sig på fem kronor. Så gick det till i Skylls härad systerområde i Byarne, Vemmenhögs Hammarlöv och Ö Waringe där detta stäldring har hänt i början av 1890 talet.

Hämpinge den 10 Sept 1960
Nils Ottos Lundby

ACC. N.R.

M. 16811:9

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

